

VOORAF: HET ONBEHAGEN VAN DE MAN

Een paar jaar geleden kwam het biermerk Bavaria met een reclamespot waarin mannen zich bevrijden van het juk van de vrouw. ‘Ooit droeg ik een harnas,’ zegt een man met een stropdas. ‘Ik zou op dieren jagen met tanden zo groot als mijn armen,’ zegt een dikke man die bij de schappen in een supermarkt staat. Een man wiens haar wordt gewassen in een kapsalon zegt: ‘en het enige dat belangrijk was, was overleven’. Vervolgens trekken de mannen onder luid klaoengeschal de beschaafde kleren van hun lijf, krijgen spontaan een baard, eten rauw vlees en trekken op naar de kroeg. Zij hebben het gefeminiseerde juk van de moderne samenleving afgeworpen en zijn weer teruggekeerd tot hun mannelijke kern.

In een spot voor Coca Cola Zero loopt een blanke man – aangekondigd als ‘onze held’ – wezenloos door een supermarkt en komt daar zijn ex-vriendin met haar nieuwe vriend tegen. Er lijkt zich een vernederend gesprek te ontpinnen. ‘Hoe gaat het met je?’ vraagt de ex. De redding is echter nabij. De held neemt een slok Coke Zero en zijn fantasie – zijn mannelijke wraak – wordt werke-

1 lijkheid. Plotseling komt een blonde, seksueel uitdagende vamp op
2 hem toegelopen. Voor de ogen van zijn verbijsterde ex en haar
3 nieuwe vriend wordt hij samen met deze schoonheid door een he-
4 likopter opgehaald. Terwijl hij wordt opgetakeld roept hij nog het
5 juiste antwoord op de vernederende vraag van zijn ex: 'Je kent me,
6 ik red me wel!' Subtekst van de commercial: *het leven zoals het zou*
7 *moeten zijn.*

8 Zoals het zou moeten zijn. Een beter leven dus, waarin mannen
9 mannen zijn, en vrouwen vrouwen. Een wereld waarin mannelijk-
10 heid nog iets betekent. Waarin mannen stoere macho's zijn en vrou-
11 wen naar die mannen verlangen. Niet alleen in de reclame komt
12 deze boodschap terug. Er is een heus cultureel offensief gaande dat
13 de ouderwetse man – en klassieke sekseverhoudingen – idealiseert.
14 Zo ontpopte filosoof Andreas Kinning zich in 2008 tot evange-
15 list van een nieuw anti-feminisme. Volgens de fervente conservatief
16 zijn mannen en vrouwen 'nu eenmaal' verschillend en heeft de ont-
17 kenning van deze 'eeuwige waarheid' heel veel narigheid tot ge-
18 volg, van echtscheidingen tot kinderloosheid, van depressie tot
19 eenzaam sterven. Hij beschreef zijn gedachten in *de Volkskrant* in
20 een nogal kleffe openbare briefwisseling met schrijfster Naema
21 Tahir en zij – pleitbezorgster van een 'nieuw feminisme' was het
22 eigenlijk wel met hem eens.

23 Dan zijn er nog de grote hoeveelheden populaire en semiweten-
24 schappelijke publicaties over de verschillen tussen mannen en
25 vrouwen. De boeken van John Gray, waarbij de mannen van Mars
26 en de vrouwen van Venus komen, het echtpaar Allan en Barbara
27 Pease, dat beweert dat mannen niet luisteren en vrouwen niet kun-
28 nen kaartlezen, en Henk Noort, die uitlegt wat mannen nu écht
29 willen. Ze benadrukken allemaal de verschillen tussen de seksen,
30 zich losjes baserend op de evolutietheorie. Immers, zo leren we van
31 een bepaald soort evolutiebiologen, alle trekjes die wij hebben, zijn
32 geëvolueerd met een reden. Zo heeft ook het verschil in gedrag
33 tussen mannen en vrouwen een functie, of in ieder geval ooit een

functie gehad. Het staat allemaal *hardcoded* in onze genen en we hebben er maar mee te leven. Wie had dat ooit gedacht: de evolutietheorie als nieuwe bijbel, waarin alles helder en duidelijk beschreven staat en iedereen weet waarom hij of zij doet wat hij of zij doet. Alles voorzien van de dringende boodschap dat de wereld uiteindelijk onveranderlijk is. Mannen blijven mannen, vrouwen blijven vrouwen.

FEMINISERING

In *HP/De Tijd* beweerde Beatrijs Ritsema dat de Nederlandse samenleving de laatste decennia verregaand gefeminiseerd is geraakt. Als gevolg van het feminisme mogen mannen zich niet meer ‘mannelijk’ gedragen, mogen ze geen schuine, seksistische moppen en opmerkingen maken en moeten ze sensitief en invoelend zijn. Op hun werk en thuis worden ze door vrouwen gedomineerd. In de media worden ze belachelijk gemaakt. De echte man is een bedreigde diersoort geworden, die zich niet langer thuis voelt in de moderne, geëmancipeerde verhoudingen. Zoals een tijger in Artis die, vervreemd van zijn roofdiernatuur, de hele dag niets anders doet dan depressief rondjes lopen, zo is de man een zielige, wrokige kneus geworden.

Dorien Pessers zegt iets vergelijkbaars in *de Volkskrant*, eraan toevoegend dat de feminisering van mannen al vroeg begint: in het basisonderwijs geven naar verhouding veel meer vrouwen les, met als gevolg dat jongetjes geen jongetjes meer kunnen zijn. Typisch jongensgedrag zoals vechten, ravotten en elkaar uitdagen zou door de leraressen verkeerd begrepen worden en te snel de kop in worden gedrukt. Vervelend voor de jongens, die beperkt worden in hun ‘natuurlijke behoefte’ om via deze rituelen een groepshiërarchie in te richten.

Het fenomeen staat bekend als *the boys problem*: te weinig aandacht voor ‘typische jongensachtigheid’, met een nadelig effect op de energiehuishouding van jongens, die drukker worden in de klas en

1 daardoor minder presteren. In die trend om jongens weer jongens
2 te laten zijn verscheen ook *The Dangerous Book for Boys*, een wereld-
3 wijde bestseller vol met tips en trucs om, bijvoorbeeld boomhutten
4 te bouwen, vliegtuigjes te vouwen en poker te spelen. Om moeders
5 te leren omgaan met zoonliefs typische jongensachtigheid ver-
6 schijnen er speciale opvoedingsboeken.

7
8 Wat doe je als je als volwassen kerel het gevoel hebt dat je ver-
9 vreemd bent geraakt van je eigen oermannelijkheid? Dan kun je
10 op remancipatiecursus bij mannelijkheidsgoeroe Tijn van Ewijk.
11 Samen met een groep andere wanhopige mannen leert hij je die
12 kern terugvinden: rondom een vuurtje in het bos met een india-
13 nentotem. Zulke newage-achtige mannengroepen bestaat al sinds
14 de jaren tachtig. Op basis van de ideeën van hen Robert Bly zoeken
15 mannen naar de mannelijke archetypen die diep in henzelf veran-
16 kerd zitten. Zoals 'de wildeman', die met veel getrommel in het bos
17 gewekt moet worden. Wat zou ontbreken in de moderne westerse
18 samenleving is een mannelijkheidsritueel: een moment dat adoles-
19 centen via een beproeving symbolisch tot man worden gemaakt, en
20 daarom worden jongens nooit volwassen.

21 De mannelijkheidsbeweging is een reactie op het feminisme, dat
22 mannen zagezegd hun mannelijkheid zou ontnemen. Maar het
23 bleek ook een oplossing voor allerlei problemen in het leven van de
24 tobbede man. Was hij vroeger misschien gewoon een sukkel of
25 een loser geweest: nu heet dat vervreemd te zijn van zijn innerlijke
26 man.

27 Waar maken al die reclamemakers, conservatieve filosofen, evolu-
28 tiepsychologen, populaire schrijvers, opvoeders en mannelijk-
29 heidsgoeroes zich nu eigenlijk druk om? Is er echt iets aan de hand
30 met moderne mannen? Zuchten ze onder het juk van een gefemi-
31 niseerde maatschappij? Zijn ze allemaal veranderd in mietjes, in
32 slappelingen die niets meer presteren en die braaf achter dominan-
33 te vrouwen aanhobbelen? Of is hier eerder sprake van een vorm

van castratieangst of wellicht zelfs misogynie? Zijn moderne mannen echt zo rancuneus en staan ze gefrustreerd achter de stofzuiger, verschonen ze vol walging de luiers van hun baby's en zetten ze met getergde blikken de aardappels op het vuur?

EIGEN ERVARINGEN

Al dat gepraat over échte mannen zette me aan het denken. Wat is dat eigenlijk, echte mannelijkheid? Ik vroeg me af of het nu werkelijk zo is dat mannen het zwaar hebben in deze geëmancipeerde samenleving. Zelf ben ik opgevoed door een feministische moeder, dus volgens de theorie zou ik flink last moeten hebben gehad van de vrouwelijke invloed. Daar komt nog bij dat ze sinds mijn vijfde gescheiden was van mijn vader. Mijn vader zag ik niet zo vaak en op den duur zelfs helemaal niet meer. Mijn moeder haalde wel een nieuwe vriend in huis, maar die zat de hele dag languit in een stoel voetbal te kijken. Of basketbal. Of om het even wat voor sport. Eigenlijk was deze substituutvader niet zo heel erg aanwezig. Als ik aan hem terugdenk zie ik twee enorme pantoffels uit een leunstoel hangen voor de televisie. Was dit dan mannelijkheid?

Ik begon voetbal te associëren met alle kinderprogramma's die ik niet mocht kijken omdat hij zo nodig sport moest kijken. Het groene scherm, het dreinende gejuich en niet te vergeten het opgefokte geouwehoer van de commentaarstem begonnen in mijn hoofd neurale verbindingen aan te maken met een intens gevoel van mistroostige verveling. En dat is nooit meer overgegaan. Als mannelijkheid iets met sport te maken heeft, dan ben ik maar geen man. Willen ze mij nog ooit die mannelijkheid aanleren, dan zullen ze me – zoals in de film *A Clockwork Orange* – elektroshocks moeten toedienen. Maar met die sport ging wederom een heel domein aan mannelijkheid en de mogelijkheid tot *malebonding* volledig aan mij voorbij. Een feministische moeder, geen vaderfiguur en zelfs niet de kameraadschap en de competitie van de sport: alle ingredi-

1 enten om op te groeien tot een verweekt, ruggengraatloos mietje.

2 Frappant genoeg liet mijn moeder mij en mijn broertje wel ‘typi-
3 sche jongensdingen’ doen. Ik klom in bomen, bouwde hutten,
4 kroop in de kelders van in aanbouw zijnde nieuwbouwwoningen
5 in de buurt, deed wedstrijdje ‘zo ver mogelijk vanuit de schommel
6 springen’, waarbij ik me aardig kon bezeren, stookte fikkies, blies
7 papieren pijltjes uit een pvc-pijp, gooide sneeuwballen, speelde
8 ‘koning van de berg’ en ravotte regelmatig met mijn broertje of de
9 jongens uit de buurt. Was dit mijn biologische natuur die ondanks
10 al mijn sociale conditionering naar boven borrelde? Of was het
11 slechts de socialisering, het gevolg van het contact met de andere
12 jongetjes uit mijn omgeving? Geen idee, ik weet alleen nog dat ik
13 het allemaal erg leuk en spannend vond. Net als tekenen en verha-
14 len schrijven op mijn kamer, trouwens.

15 Mijn moeder was in haar opvoeding een beetje ambivalent. On-
16 danks haar feminisme voedde ze ons echt op als ‘jongetjes’. Had ze
17 meisjes anders opgevoed? Verifiëren kan ik het niet, aangezien ze
18 alleen zonen had. Ze hamerde op de zelfredzaamheid van mij en
19 mijn broer, bracht een sterk arbeidsethos over en stimuleerde ons
20 om dingen te doen waar we tegenop zagen. School ging altijd voor,
21 zelfs de zo door mij gehate gymlessen. Ik kreeg haar nooit zover om
22 een briefje voor me te schrijven om me tijdens de verplichte sport-
23 dagen ziek te melden. Tegelijkertijd was ze thuis altijd erg verzor-
24 gend en werd er voor ons gekookt en gewassen. Het duurde lang
25 voordat mijn kleren niet meer in keurige stapeltjes op mijn stoel
26 lagen. Toen ik voor het eerst op kamers zat, had ik nog nooit zelf-
27 standig een maaltijd bereid. Volgens sommige psychoanalytici zijn
28 mannelijkheid en vrouwelijkheid vooral het resultaat van de wijze
29 waarop moeders hun kinderen opvoeden.

30 Als jongetje en puber had ook ik natuurlijk mijn mannelijke rol-
31 modellen. Ik was een groot liefhebber van James Bond-films en
32 vooral Sean Connery vond ik geweldig: die combinatie van kracht,
33 zelfverzekerdheid, humor en charme kwamen mij sympathiek

hij

voor. Of Patrick Macnee als John Steed in *The Avengers*, met zijn eeuwige bolhoed en wandelstok. Bij beiden leek angst zo goed als afwezig en deze mannen leken trouwens helemaal geen emoties te hebben. Achteraf niet zo gek dat ik alleen sterren uit de jaren zestig – van ver voor mijn geboorte dus – sympathiek vond. Ze waren perfect te idealiseren, vlekkeloos als ze waren en geen mensen maar types. Het soort mannen dat eigenlijk niet bestaat, ook al stonden ze in mijn ogen wel degelijk boven aan de masculiene pikorde.

Documentairemaakster Sunny Bergman voerde actie tegen de irrealistische, perfect gefotoshopte lichamen van vrouwen in tijdschriften. Lichamen die haar onzeker maakten over haar eigen lichaam, maar tegelijkertijd aantrokken. Op elk omslag van een damestijdschrift lijkt een perfecte vrouw te prijken. Ik geloof dat ik zoiets had met mannen als Sean Connery en Patrick Macnee, maar het ging dan niet zozeer om hun lichaam als wel om hun karakter. Was ik maar zo emotieloos, zo zelfverzekerd en onverzettelijk. Was ik ook maar zo grappig en zo charmant. Wat stond dat in schril contrast met mijn eigen onhandigheid en verlegenheid.

Hadden dit soort beelden over mannelijkheid ook invloed op de manier waarop ik mij ging gedragen? In de puberteit maakten ze me deels onzeker: ze gaven een perfectie weer waaraan ik nooit kon voldoen, maar ik begon andere jongens er ook op af te rekenen. Als jongens in mijn omgeving zich op een zwakke of kwetsbare manier opstelden, dan kregen ze ervan langs. Achteraf – en dat zeg ik nu als dertiger – maakten die mannelijkheidsidealen dat ikzelf en veel andere jongens in mijn omgeving nooit echt een emotionele band smeedden. Hoe kan je immers een werkelijke vriendschap aangaan als je je nooit van je kwetsbare kant kan laten zien? Als dat soort gedrag zelfs wordt afgestraft?

Vrouwen hoefden niet te voldoen aan de criteria van dat harde mannelijkheidsideaal dat ik in mijn hoofd had. Vrouwen kregen het niet te verduren als ze zich kwetsbaar opstelden, en andersom kon ik bij een vriendschap met een vrouw wel echt over intieme

1 dingen spreken zonder het risico op deze zichtbare zwakte te wor-
2 den aangepakt. Gevolg was dat deze vriendschappen vaak uitliepen
3 op heftige verliefdheden, meestal van mijn kant. Als dat niet weder-
4 zijds was betekende dat uiteraard het einde van de vriendschap. De
5 rauwe consequentie van al die hoge mannelijkheidsidealen was dat
6 het bijna onmogelijk was om met andere mannen over emotionele
7 onderwerpen te praten, terwijl intiem contact met vrouwen maar
8 al te vaak een amoureuze en seksuele dimensie kreeg.

9 Gesprekken met vrienden maakten me – vele jaren later, toen
10 deze soort dingen wel bespreekbaar werden – duidelijk dat ook an-
11 deren worstelden met hun idealen van mannelijkheid. Vaak waren
12 die verbonden met een onderdrukte angst om te falen, om de ul-
13 tieme mannelijkheidstest niet te doorstaan. Zo vertelde een be-
14 vriente schrijver hoe voor hem mannelijkheid samenhang met het
15 moment dat hij echt ‘zijn meisje’ zou moeten verdedigen. Met de
16 blote vuist. Zou hij het doen, het gevecht aangaan en zijn mannetje
17 staan? Mannelijkheid is iets wat voortdurend op de proef wordt ge-
18 steld. Man ben je niet, dat word je. Man zijn is een voortdurend
19 worden. Er bestaat altijd een kans dat je faalt, de test niet doorstaat.
20 Dan ben je een mietje, een homo, een lulletje rozenwater. Dan lig
21 je buiten de groep. Mannelijkheid is een breekbaar iets: de meeste
22 mannen willen graag mannelijk zijn, maar zetten zichzelf daarmee
23 tegelijkertijd onder permanente druk.

24 Zelf leerde ik pas jaren later die mannelijkheidsidealen van me af
25 te zetten. Niet door me volledig te conformeren aan het beeld van
26 de stoere, onverzettelijk, daadkrachtige en onverschrokken bikkel,
27 maar door mijn eigen keuzes te maken. Als individu. Ik bleek een
28 talent te hebben maatschappelijke onderwerpen net iets anders te
29 zien dan anderen en dat op een aardige manier te kunnen opschrij-
30 ven. Dat heb ik dan ook gedaan. Hetgeen me een flinke dosis zelf-
31 vertrouwen opleverde. De behoefte om mezelf te bewijzen tegen-
32 over allerlei masculiene idolen, tegenover al die gefantaseerde
33 vaderfiguren werd minder. Ik hoefde niet meer voortdurend de

competitie aan te gaan met andere mannen, maar richtte me in plaats daarvan op de dingen die ik zelf prettig vond om te doen, waar ik goed in was, zonder de goedkeuring van een of ander geïdealiseerd manbeeld. Ik besepte dat ik heel goed op mijn eigen, persoonlijke wijze mannelijk kon zijn. Ik merkte bovendien dat veel vrouwen zich aangetrokken voelden tot zo'n zelfbewuste, maar niet stereotypische versie van mannelijkheid. Tegelijkertijd zag ik om me heen hoe gevoelig het onderwerp mannelijkheid voor vele anderen nog steeds was.

PORNO EN FEMINISME

Aangevallen worden op je mannelijkheid is moeilijk. Maar aanvallen op dé mannelijkheid zijn minstens zo gevoelig. In 2008 was ik actief in de discussie over de 'seksualisering van de samenleving'. Een groep feministes, Sunny Bergman, Myrthe Hilkens, Stine Jensen, Marije Lieuwens en Larissa Pans, had een kritisch pamflet geschreven met de titel 'Seks moet weer haute couture worden'. Het manifest bond de strijd aan met 'de pornoficatie van onze samenleving': het maatschappelijke proces waarbij stijlfiguren vanuit de pornografie steeds meer de dagelijkse verbeelding in de media 'inlekken'. Zij – en ik was het voor een groot deel met ze eens – vonden pornografie vaak een eenzijdig en kaal beeld van seksualiteit geven. De afbeelding van vrouwen was dikwijls vernederend en de seksuele handelingen in porno, zoals spuiten in het gezicht, zijn juist vaak niet die handelingen waar vrouwen niet van genieten.

Zelf pleitte ik samen met Brechtje Paardekooper niet voor censuur, maar voor meer diversiteit in de verbeelding van seks. Toch werd daar door een aantal mannen op gefrustreerde wijze op gereageerd; ze voelden zich aangetast in hun voorkeuren. Zouden de vrouwen hun nu ook al hun pornografie afnemen? Het gevolg was een vileine anticampagne op internet. 'Stoere mannen' zouden ze wel even een lesje leren en de vrouwen (ik niet) kregen bakken vol hatemail. Het shockblog *Geenstijl* nam vooral mijn collega Brecht-

1 je onder vuur. Waarom schreef iemand zo'n pamflet? Waarschijnlijk
2 uit jaloezie, omdat ze geen man kan krijgen, was de redenering.
3 Een hele kudde anonieme *Geenstijl*-zombies – eigenlijk alleen
4 maar mannen – leefde zich uit op dat blog en op onze site door
5 deze analyse voortdurend te herhalen en te bevestigen. Blijkbaar
6 had ons manifest een gevoelige snaar geraakt.

7 Waarom zouden mannen zo fel reageren op de mild feministische
8 kritiek op pornografie? In haar boek *McSex. De pornoficatie van de*
9 *samenleving* opperde journaliste Myrthe Hilkens een theorie: man-
10 nen zijn onzeker geworden van de vrouwenemancipatie. Vrouwen
11 krijgen steeds vaker topfuncties en mannen worden aan alle kanten
12 gepasseerd op de arbeidsmarkt. Daarom grijpen die in hun verbeeld-
13 ding terug naar een wereld waarin mannen nog de baas zijn: de
14 pornografie. Daar worden de mannen nog bediend. Daar trekt de
15 stierige kerel de roze-glimmende vrouw nog woest aan de haren en
16 neemt hij haar zonder aarzelen van achteren. Daar sproeit hij zijn
17 hete zaad nog over haar gezicht. Daar laat hij haar nog kokhalzen
18 terwijl ze hem pijpt. Dus als vrouwen ook nog kritiek uiten op die
19 laatste strohalm van ingebeelde macht die hij bezit, dan wordt hij
20 boos. Dan is zijn mannelijkheid in het geding.

21 Dat geeft wel een rauw beeld van mannen. Ze dromen nog over
22 hun eeuwenoude machtspositie terwijl de wereld om hen heen is
23 veranderd. Porno is het opium waarmee ze zichzelf in slaap sussen:
24 wee diegene die dat ook nog af wil nemen. Maar is het verlies van
25 een ouderwetse machtspositie het enige dat mannen dwarszit?

26 Vanuit sommige feministische theorieën wordt het verschil tus-
27 sen mannen en vrouwen vooral beredeneerd vanuit machtsrelaties:
28 alle kwaliteiten die we toeschrijven aan mannelijkheid en vrouwe-
29 lijkheid zijn afgeleid van de plek die ze bezetten in een klassiek rol-
30 lenpatroon. Dat maakt de begrippen mannelijkheid en vrouwelijk-
31 heid per definitie verdacht: ze legitimeren de ondergeschikte
32 positie van de vrouw.

33 Als men van mannen zegt dat ze assertief zijn en van vrouwen dat

ze afwachtend zijn, dan heeft dat te maken met het feit dat mannen gemachtigd zijn de eerste stap te nemen: in een patriarchale maatschappij hebben zij het voor het kiezen. Als mannen individualistisch genoemd worden, dan komt dat omdat zij ook individu *kunnen zijn*: zij hebben altijd mogen werken en zich kunnen ontplooien, vrouwen hadden die mogelijkheden vroeger niet. Als men vrouwen als empathisch en sensitief kenschetst, dan is dat niet meer dan een excuus om te verdedigen dat ze thuis, in een afhankelijkelijke positie van de man, voor de kinderen moeten zorgen. Een deugd als kuisheid voor vrouwen is een schaamlap voor het feit dat vrouwen in een traditionele samenleving geen seksuele vrijheid hebben en veroordeeld zijn tot één man. Vrouwen zijn niet van nature kuis, maar ze kunnen niet anders omdat ze overheerst worden door hun vaders en echtgenoten. Dan zijn mannelijkheid en vrouwelijkheid slechts uitvindingen om de vrouw onderdrukt te houden; om de macht van mannen over vrouwen te legitimeren.

Het is dan ook niet verbazend dat feministen in de jaren zeventig en tachtig de aanval openen op populaire genres waarin mannelijkheid en vrouwelijkheid op een stereotiepe manier benadrukt worden. Pornografie is daar een typisch voorbeeld van: vrouwen zijn in dat genre vooral onderdanig, niet meer dan een seksobject voor de grillen van een geile man. Maar ook bijvoorbeeld de goedkope romantische literatuur (de 'Bouquetreeksroman') bevat stereotypische beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Door de voortdurende opeenvolging van deze beelden in allerlei media gaan vrouwen en mannen op den duur geloven dat traditionele machtsrelaties – die volgens de theorie achter de stereotypen van mannelijkheid en vrouwelijkheid verstopt zitten – gewoon en natuurlijk zijn. Feministen noemen die opeenvolging, in navolging van Marx – de 'ideologie', het gedachtegoed waardoor in dit geval vrouwen vergeten dat een maatschappij onrechtvaardig is en dat ze eigenlijk onderdrukt worden.

Maar ideologie of niet, op de een of andere manier blijven porno,

1 Bouquetreeks of chicklit (de moderne vorm van de ouderwetse
2 driestuverroman) ontzettend populair. Blijkbaar geven deze gen-
3 res de lezers een bepaalde vorm van genot. Ze zijn lekker, omdat ze
4 duidelijk zijn. Ze refereren aan de heldere rolmodellen die mensen
5 sinds hun vroegste jeugd kennen: uit de omgeving waarin ze zijn
6 opgegroeid of uit de media. En gelijkwaardigheid van mannen en
7 vrouwen mag dan een prachtig doel zijn, het blijft een abstract mo-
8 reel ideaal. De identiteiten die het oplevert voor mannen en vrou-
9 wen zijn onzeker, open voor eigen invulling, terwijl klassieke rol-
10 modellen een duidelijke en voorspelbare identiteit opleveren. De
11 meeste mensen vinden dat plezierig: niets zo lekker als *boy meets girl*,
12 de prins op het witte paard en zijn prinses of de porno-hengst met
13 zijn gewillige vrouwen.

14 Daarom heeft het feminisme, net als het marxisme, de blauwe
15 knoop, de antirooklobby, de milieubescherming, het calvinisme en
16 het vegetarisme, een zuur imago gekregen. Al die bewegingen lij-
17 ken te willen dat mensen hun genot (bijvoorbeeld porno, hun hoge
18 salaris, drank, sigaretten, auto's, seks en vlees) opgeven zonder daar
19 ook maar iets anders voor terug te krijgen dan een gevoel van mo-
20 rele superioriteit. Dat kan mensen verbitterd maken. Ze moeten
21 niets hebben van zo'n stekelige houding van morele hoogmoedig-
22 heid. Bovendien is de tijdgeest sinds de jaren negentig steeds hedo-
23 nistisch geworden. Een genotzoekende levenshouding combi-
24 neert slecht met het principiële moralisme dat voor het klassieke
25 antipornofeminisme nodig is. Vandaar dat in een periode dat de
26 emancipatie van vrouwen alleen maar toeneemt, het begrip femi-
27 nisme een slechte naam heeft gekregen, ondanks het ontstaan van
28 andere vormen van feminisme, zoals de sekspositieve variant, waar-
29 bij genot geen vies woord is.

30 De reactie van veel mannen op de pornoficatiecritici was over-
31 dreven. Begrijpelijk was hun angst voor een herhaling van het zu-
32 rige antipornofeminisme uit de jaren tachtig, maar daarvan was
33 hier eigenlijk geen sprake. Er zijn in Nederland weinig feministen

die porno echt willen verbieden, meestal wordt er vooral gepleit voor meer diversiteit. De enigen die dat wél willen, zijn juist conservatieve christenen die het traditionele rolmodel wel aanspreekt. Wellicht vormen de overdreven reacties slechts een symptoom van een dieper onbehagen over de veranderende sekseverhoudingen. De samenleving is er immers sinds de tweede feministische golf heel anders uit gaan zien, hoewel het er niet bepaald duidelijker op is geworden.

HET VERLANGEN NAAR DUIDELIJKHEID

Ooit was het zo dat de man ten opzichte van de vrouw drie functies had, de zogenaamde drie p's: *protection*, *providing* en *procreation*. De man was nodig om een vrouw te beschermen, om haar en de kinderen van eten en onderdak te voorzien en om als vader voor de voortplanting te zorgen. In onze moderne technologische samenleving zijn de eerste twee p's weggevallen en eigenlijk de derde ook. De man is hoogstens nog zaadleverancier, maar in principe kan elke vrouw een kind opvoeden zonder man. Haar bescherming wordt geregeld door de staat en zelf zorgt ze voor brood op de plank.

Mannen en vrouwen zijn uit de organische eenheid gestapt van wederzijdse afhankelijkheid. Beiden zijn ze individu geworden, waarmee de man zijn status als kostwinner met bijbehorende voordelen is kwijtgeraakt. De deugden die men vroeger associeerde met mannelijkheid kwamen specifiek van pas bij hun economische plek in de samenleving. Toen vrouwen en mannen gelijkwaardig werden, begonnen die deugden voor beide seksen te gelden. Waren moed en doortastendheid, de wil om te slagen in de wereld, en ambitie te tonen destijds alleen van toepassing op mannen, plotseling waren ook vrouwen daar niet van uitgezonderd. Tegelijkertijd moesten mannen ook voldoen aan 'vrouwelijke deugden' als zorgzaamheid en sensitiviteit. De samenleving is steeds seksenrunder geworden, de begrippen mannelijkheid en vrouwelijkheid lijken daarmee aan betekenis in te boeken.

1 Maar mannelijkheid en vrouwelijkheid omvatten meer dan al-
2 leen de verdeling van de arbeid. We kunnen zulke ‘rollen’ romanti-
3 seren en seksualiseren en zo zijn ze een leverancier van genot. Het
4 zijn principes die structuur geven aan het dagelijks leven, die een
5 gemakkelijke, voorspelbare mal aanreiken voor de manier waarop
6 we ons dag in dag uit tegenover elkaar dienen te gedragen. Struc-
7 turen zijn als het ware de grammatica van ons dagelijks leven: zon-
8 der grammaticaregels vormen onze woorden ook een bijna onver-
9 staanbare brij van betekenissen. Toch bestaat er geen universele
10 grammatica en heeft elke taal zijn eigen regels. Ook hier vindt de
11 structuur zijn oorsprong in willekeur, zij het een consistente wil-
12 lekeur.

13 Die structuren hebben zich in de loop van duizenden jaren ont-
14 wikkeld. Op de vraag waarom de rollen van mannen en vrouwen
15 nu juist zo verschillend zijn in bijna alle menselijke culturen is nog
16 steeds geen geheel sluitend antwoord te geven. De theorieën daar-
17 over zijn vaak van sociobiologische oorsprong uitgaande van het
18 verschil in fysieke bouw tussen mannen en vrouwen en van ver-
19 schillen in voortplantingsstrategie. En aangezien die verdeling in
20 mannen en vrouwen er nu eenmaal is, al eeuwen- en eeuwenlang,
21 heeft dat een enorme impact gehad op de wijze waarop mensen de
22 wereld beleven en structureren. Die opdeling werd vaak ook nog
23 van een ‘hogere’ verantwoording voorzien. Bijna alle grote wereld-
24 godsdiensten plaatsen de man boven de vrouw. Dat zou de wijze
25 zijn waarop God het gewild heeft en zo zit de wereld nu eenmaal
26 in elkaar.

27 De verhouding tussen mannen en vrouwen maakte destijds als
28 het ware deel uit van de fundering, van het grondplan van de sa-
29 menleving. Vervolgens is op die fundering een gebouw aan cultuur
30 neergezet. Er zijn stapels en stapels romans geschreven over hoe
31 mannen en vrouwen zich tegenover elkaar gedragen, ladingen eti-
32 quetteboeken uitgegeven waarin onderlinge omgangsvormen tus-
33 sen de seksen worden uitgespeld, instituties als het huwelijk zijn

ontstaan en van franje voorzien, en dan hebben we het nog niet over alle films, schilder- en beeldhouwkunst, porno, kleding voor mannen en vrouwen tot de dames- en herenfiets aan toe.

Zelfs in de taal zit een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke woorden verweven. Onze hele cultuur is doordrenkt van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Het zijn structurerende principes waar een mens niet omheen kan: ook al zijn ze mogelijk vooral gebaseerd op willekeur, of op machtsrelaties die we tegenwoordig onrechtvaardig vinden.

Er zijn barsten gekomen in de legitimatie die aan de invulling van het sekse-onderscheid ten grondslag lag. De man is de drie functies, de drie p's kwijtgeraakt en de arbeidsdeling bepaalt dus niet langer de invulling van zijn mannelijkheid. Aangezien in het huidige technologische tijdperk fysieke kracht in de oorlogvoering van minder belang is, is ook dit mannelijke alleenrecht aan het verdwijnen. Ten slotte heeft door de secularisering het geloof voor veel mensen afgedaan: daarmee is ook de goddelijke legitimatie verdwenen. We zitten dus met een samenleving die volledig is gebouwd op het onderscheid tussen vrouwen en mannen, terwijl dit onderscheid vanuit legitimatie en functie gezien steeds verder vervaagt. De structuur die ons aanvankelijk duidelijkheid en veiligheid verschaft begint te wankelen.

Zo zijn in Nederland de 'regels' tijdens een afspraak niet meer zo duidelijk. De emancipatie heeft ervoor gezorgd dat het eigenlijk *not done* is als de man betaalt. Maar hoe zit het nu met de hoffelijkheid? Is het nog steeds de bedoeling dat de man de vrouw in haar jas helpt of haar stoel aanschuift? Bij de oudere generatie was dit nog vanzelfsprekend, maar zodra je bij mensen van onder de vijftig komt, worden de grenzen onduidelijk. Er zijn vrouwen die prima hun eigen jas aan kunnen trekken, dank u! Maar er zijn er ook die het als toegevoegde waarde zien als een man zich als *gentleman* gedraagt of die het zelfs van hem verwacht.

En wie neemt het initiatief? Is het de man die de vrouw aan-

1 spreekt in de kroeg en geeft zij hem wel of niet de gelegenheid? De
2 jongere generatie vrouwen is vaak veel assertiever, staat niet te
3 wachten als muurbloempjes totdat ze worden aangesproken. Voor
4 mannen leuk en tegelijk ongemakkelijk. Mannen hebben altijd ge-
5 leerd initiatief te nemen en te veroveren en zij moeten wennen aan
6 de meer actieve aanpak van moderne vrouwen.

7 De socioloog Cas Wouters bestudeerde de ontwikkeling van dit
8 soort hofmakerij gedurende de laatste honderd jaar. Hij laat zien
9 hoe het gelijker en onderling onafhankelijker worden van de sek-
10 sen de omgangsvormen complexer heeft gemaakt. Immers: vroeger
11 was het zo dat de rollen van vrouw en man helder omschreven wa-
12 ren, men kende zijn plaats en dat voorkwam niet tot conflicten.
13 Maar hoe meer mannen en vrouwen gelijke rollen kregen, hoe
14 groter de druk op het individu werd en hoe groter de kans op con-
15 flicten. Met andere woorden: hoe meer de begrippen als ‘manne-
16 lijkheid’ en ‘vrouwelijkheid’ open begrippen zijn geworden, met
17 een bepaalde graad van vrijheid, hoe ingewikkelder de omgangs-
18 vormen zijn geworden en hoe meer ‘stuurmanskunst’ sociale situ-
19 aties vergen. Zoals vaste structuren het leven gemakkelijker en ef-
20 ficiënter maken, zo maakt vrijheid het leven complexer.

21 Maar structuren zijn star. Nog steeds zijn er mannen die moeite
22 hebben met een vrouw achter het stuur. De auto is een metafoor
23 voor een rollenpatroon, waarbij één persoon de macht in handen
24 heeft en de ander zich passief laat meevoeren. Maar is het nu echt
25 minder mannelijk om niet zelf te rijden? Ik ken in mijn omgeving
26 een aantal mannen zonder rijbewijs, die altijd naast hun vriendin
27 zitten als er gereden wordt, en zichzelf toch definiëren als manne-
28 lijke mannen. Hun ‘oplossing’ is een opportunistische vorm van
29 mannelijkheid: je selecteert wat je belangrijk vindt en alles wat je
30 niet uitkomt, laat je liggen. Zo gaan ze wellicht wel bier drinken
31 met hun vrienden, zijn ze beschermend tegenover hun vriendin en
32 is hun carrière belangrijk voor ze. Heel handig van ze, maar het
33 maakt de definitie van mannelijkheid er niet duidelijker op. An-
h

dere, minder zelfverzekerde mannen hebben eerder de neiging dit soort zaken van zichzelf te verbloemen. Mannelijkheid is dan vooral een pose naar buiten toe.

De filosofe Stine Jensen definieerde heteroseksuele mannelijkheid als een rollenspel tussen man en vrouw. Mannen zouden vooral bezig zijn met het bewijzen van hun mannelijkheid richting vrouwen. Gezien vanuit het perspectief van de vrouw, heeft ze gelijk. Maar vrouwen zijn niet de enigen tegenover wie mannen het haantje moeten uithangen. Veel mannen zijn bij vriendinlief heel wat zachter dan als ze onder kerels zijn. Mannelijkheid toon je ook aan andere mannen. Om bijvoorbeeld bij de groep te horen en je plek in de groepshierarchie te garanderen.

AMBIVALENTIE EN MANNELIJK REVANCHISME

Mannelijkheid heeft tegenwoordig iets ambivalents. De emancipatie van de vrouw heeft gemaakt dat mannen gemiddeld geëmancipeerder zijn geworden. Ze moeten wel, want steeds minder vrouwen vallen voor ouderwets machismo. Zelfs de klassieke gentleman doet wat oubollig aan. Dat betekent dat de mannelijkheid-richting-vrouwen sterk is veranderd, rekbaarder en veelvormiger is geworden. Dat hoeft echter niet te gelden voor de mannelijkheid-richting-mannen. Nog altijd steken mannen elkaar de loef af, zijn ze competitief en bestaan er allerlei regels over hoe je je mag gedragen. De macho uithangen is bij mannen onderling eerder regel dan uitzondering.

Intussen zijn de klassieke rolpatronen, die ooit de bron waren voor de definitie van de mannelijkheid en vrouwelijkheid, uitgehold geraakt. Mannen moeten voldoen aan vrouwelijke waarden, vrouwen aan mannelijke waarden. Dus wat betekent het dan nog om man te zijn? Daar zit de kern van het onbehagen. Waarop baseren mannen tegnewoordig in vredesnaam hun mannelijkheid? Mannelijkheid is tegenwoordig een complex en rekbaar begrip. Per situatie kan mannelijkheid anders worden getoond en opgevat.

1 Eigenlijk is er niet meer één mannelijkheidsideaal maar zijn er vele
2 verschillende, die echter onderling tegenstrijdig zijn. Klassiek vrou-
3 welijke eigenschappen vermengen zich met masculiene en leveren
4 nieuwe combinaties: mannen kunnen sensitief zijn en toch domi-
5 nant, zelfverzekerd maar met zelfspot, zorgend en daadkrachtig.

6 Ook wordt er vandaag de dag veel meer van mannen verwacht:
7 mannelijkheid is geen excuus om niet te koken, schoonmaken of
8 kinderen naar school te brengen. De moderne man moet al die
9 klassiek vrouwelijke dingen kunnen en ook nog mannelijk zijn.
10 Geen geringe opgave. Overigens is dat niet alleen het gevolg van
11 vrouwenemancipatie. Ook op het werk worden andere eisen aan
12 mannen gesteld dan vroeger. Zo moeten mannen – in het bijzon-
13 der op een leidinggevende positie – tegenwoordig sensitief zijn. De
14 modale kantoormedewerker wordt tegenwoordig naar allerhande
15 trainingen gestuurd over communicatiestijlen, beïnvloedingstech-
16 nieken, coachen enzovoort. Om te kunnen slagen als leidingge-
17 vende moet je je ook bezighouden met mensen en niet alleen maar
18 met producten en competitie. ‘Vrouwelijke’ waarden sijpelen het
19 bedrijfsleven binnen: omdat ze zorgen voor een hogere producti-
20 viteit en minder ziekteverzuim. In het managerstijdschrift *MD-*
21 *Weekly* wordt managers aangeraden bij psychische klachten van
22 personeel niet meteen met oplossingen te komen, maar door mid-
23 del van gesprekken een helicopterview te ontwikkelen en het leer-
24 vermogen van de medewerkers te stimuleren, zodat ze zelf met op-
25 lossingen komen. De ouderwetse, autoritaire cheft kan met pensioen.

26 Geen wonder dan ook dat er bij sommige mannen met zoveel te-
27 genstrijdige verwachtingen de nodige onzekerheden en gevoelig-
28 heden ontstaan. En geen wonder ook dat er mensen zijn die op
29 zoek gaan naar een nieuwe fundering van de sekseverschillen nu de
30 religie heeft afgedaan. De populariteit van de man-vrouwlectuur is
31 daarmee te verklaren, evenals de remancipatiebeweging, het offen-
32 sief tegen het feminisme van neoconservatieven als Kinneging en
33 zelfs de reclamemarketeers die de verwarring van mannen – en

hj

vrouwen – gebruiken voor een slimme commercial.

Als we al deze nieuwe mannelijkheidsbewegingen mogen geloven, dan moet het vroeger een stuk gemakkelijker zijn geweest om man te zijn, toen alles helder en duidelijk was en je als man wist wat er van je verwacht werd en hoe je je tegenover vrouwen zou moeten gedragen.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
hij